

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС

МЕТАФОРАТА

Превод от испански: Румен Стоянов, 1994

chitanka.info

Историкът Снори Стурлусон, който в своя заплетен живот е направил толкова неща, съставил в началото на XIII век речник на традиционните фигури на исландската поезия, в който се чете например, че чайка на омразата, сокол на кръвта, кървав лебед или червен лебед означават гарван; а покрив на кита или верига на островите — морето; дом на зъбите — устата. Преплетени в стиха и носени от него, тези метафори отреждат (или отреждали) приятно учудване; после усещаме, че няма чувство, което да ги оправдае, и ни се виждат трудоемки и безполезни. Установил съм, че същото нещо става с фигурите на символизма и на маринизма.

В „съкровена студенина“ и в „неостроумно остроумие“ можа да обвини Бенедето Кроче бароковите поети и оратори от XVII век; в перифразите, събрани от Снори, виждам нещо като *довеждане до безсмислица* на всяко намерение за изработване на нови метафори. Лугонес или Бодлер, подозирал съм го, са се провалили не по-малко, отколкото придворните поети на Исландия.

В книга трета на *Реторика* Аристотел забелязал, че всяка метафора възниква от интуицията за аналогия между сходни неща; Мидълтън Мъри изисква аналогията да бъде действителна и дотогава да не е била забелязана (*Области на съзнанието*, II, 4). Аристотел, както се вижда, основава метафората върху нещата и не върху езика; тропите, запазени от Снори, са (или изглеждат) резултат от умствен процес, който не долавя аналогии, а съчетава думи; някоя може да направи впечатление (червен лебед, сокол на кръвта), ала нищо не разкрива или съобщава. Те са, за да го кажем по някакъв начин, словесни предмети, чисти и независими като кристал или като сребърен пръстен. Успоредно, граматикът Ликофрон нарекъл лъв на тройната нощ бога Херкулес, понеже нощта, в която бил породен от Зевс, траела колкото три; фразата е паметна, отвъд тълкуването на речникарите, ала не упражнява функцията, която предписва Аристотел^[1].

В *И Дзин* едно от имената на всемира е *Десет хиляди същества*. Навярно преди тридесет години моето поколение се удиви от това, че поетите презираха многото съчетания, на които това решение е способно, и маниакално се ограничиха до няколко групи: звездите и очите, жената и цветето, времето и водата, старостта и привечеряването, сънят и смъртта. Оповестени или оголени така, тези

групи са чисто и просто изтърканости, но да видим някои конкретни примери.

В Стария завет се чете (III Царе 2:10): „И Давид почина при отците си и биде погребан в Давидовия град.“ При корабокрушение, щом потъвал корабът, моряците по Дунава се молели: „Спя, после пак греба.“^[2] Брат на смъртта, казал за Съня Омир в *Илиадата*; свидетелство за това братство са различни погребални паметници, според Лесинг. Маймуна на смъртта я нарича Вилхелм Клем, който писал също тъй: *Смъртта е първата спокойна нощ*. Преди Хайне бе писал: *Смъртта е свежата нощ; животът — бурният ден... Сън на земята — рекъл на смъртта Вини; стар стол-люлка казват блусовете на смъртта: тя става последният сън, последната следобедна почивка на негрите*. Шопенхауер в творчеството си повтаря уравнението смърт-сън; нека ми е достатъчно да препиша тези редове: *Каквото за индивида е сънят, това за вида е смъртта*. (Светът като воля, II, 41) Читателят ще да си е припомнил вече думите на Хамлет: *Да умра, да заспя, може би да сънувам* и страха му да не бъдат жестоки сънищата на съня на смъртта.

Приравняването на жени с цветя е друга вечност или износеност; ето няколко примера. Аз, *саронски нарцис, долинен крин*, казва в Песен на песните Суламит. В историята за Мат, която е четвъртият „клон“ на келтския *Мабиногион*, княз изисква жена, която да не е от този свят, и един вълшебник, „посредством заклинания и илюзия“, я прави с цветовете на дъба и с цветовете на жълтурчето, и с цветовете на отвратниче. В петото „приключение“ на *Песен за нибелунгите* Зигфрид вижда Кримхилда, веднъж завинаги, и първото, което ни казва, е, че цветът на кожата ѝ блести като цвета на розите. Ариосто, вдъхновен от Катул, сравнява девицата с тайно цвете (*Орландо*, I, 42); в градината на Армида птица с пурпурен клюн призовава любовниците да не оставят това цвете да повехне (*Йерусалим*, XVI, 13–15). В края на XVI век Малерб иска да утеши един приятел за смъртта на дъщеря му и в утехата са прочутите думи: *И, бидейки роза, тя живя колкото живеят розите*. Шекспир в една градина се възторгва от дълбоко аленото на розите и белотата на перуниките, но тези прекрасности за него не са друго нещо освен сенки на отсъстващата му любов (*Сонети*, ХСVIII). *Бог, когато правил рози, направил моя лик*, казва Самотракската царица в една страница от Суинбърн. Това изброяване

би могло да няма край^[3]; достатъчно ще ми е да припомня онази сцена от *Хермистонският бенг* — последната Стивънсънова книга, — в която героят иска да узнае дали у Кристина има душа „или не е нищо друго освен животно с багрите на цветята“.

Десет примера от първата група и девет от втората събрах; понякога същественото единство не е тъй очевидно, колкото различителните черти. Кой предварително би подозирал, че „стол-люлка“ и „Давид почина при отците си“ произтичат от един и същ корен?

Първият паметник на западните литератури — *Илиадата* — бе съставен преди три хиляди години; правдоподобно е да се изкаже догадката, че в този огромен срок всички съкровени, необходими средства (блян-живот, сън-смърт, реки и животи, които текат, и така нататък) са били забелязани и писани някой път. Това не означава, естествено, че е изчерпан броят на метафорите; начините да бъдат посочвани тези тайни симпатии на схващанията или да бъде намеквано за тях се оказват фактически неограничени. Тяхната добродетел или слабост е в думите; любопитният стих, в който Данте (*Чистилище*, 1,13), за да определи източното небе, възкресява в ума един източен камък, един скъпоценен камък, чието име по щастлива случайност е Изтокът: *На източен сапфир цветът прекрасен е, без съмнение, възхитителен; не такъв е стихът на Гонгора (Самота, 1,6). В сапфирени поля пасе звезди*, който, ако не греша, е чиста простащина, чиста приповдигнатост^[4].

Някой ден ще се напише историята на метафората и ще узнаем истината и погрешността, които тези догадки крият.

[1] Казвам същото за „трикрил орел“, което е метафоричното име на стрелата в персийската книжнина (Браун, Литературна история на Персия, III, 262). ↑

[2] Също тъй, пази се последната молитва на финикийските моряци: „Майко на Картаген, връщам греблото.“ Съдейки по монети от II век преди Исус Христос, трябва да разбираме Сидон вместо Майка на Картаген. ↑

[3] Също там е и, с изящество, образът в прочутите стихове на Милтън (*Изгубеният рай*. IV, 263–271) за отвличането на Прозерпина, и тия на Дарио:

*Мимо инатливото време
моята жад за любов
е безкрайна: сивокос
аз отивам до розите млади.*

↑
[4] И двата стиха произтичат от Писанието: „И видяха / местостоенето на /Бога Израилев; и под нозете му имаше нещо като изделие от чист сапфир и ясно като самото небе.“ (Изход, 24; 10). ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.